

Dietrich Kurze (1928–2016)

Dietrich Kurze z pewnością nie należy do mediewistów szerzej znanych w Polsce i na mediewistykę polską w bardziej widoczny sposób oddziałujących, choć tematyka wielu jego prac mogłaby do tego wręcz zachęcać. Urodził się w Nowy Rok, 1 stycznia 1928 roku, w Berlinie¹. Rodzina Kurze wywodziła się z Turynгии. Na szczególną uwagę zasługuje postać dziadka Dietricha, Friedricha Kurzego (1863–1915), nauczyciela w gimnazjum w Stralsundzie, a następnie (od 1892 roku) w Königliches Luisengymnasium w Berlinie i współpracownika działającego wówczas w Berlinie instytutu Monumenta Germaniae Historica, dla którego przygotował w serii „Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum separatim editi” trzy krytyczne edycje: *Annales regni Francorum inde ab a. 741 usque ad a.829, qui dicuntur Annales Laurissenses maiores et Einhardi* (1895), *Annales Fuldenses sive Annales regni Francorum orientalis* (1891) oraz *Reginonis abbatis Prumensis Chronicon cum continuatione Treverensi* (1890)². Sam Dietrich Kurze edytorstwem źródeł zajmował się w mniejszym stopniu³, ale tradycje dziadka zapewne były mu bliskie, chociaż ojciec naszego historyka, Friedrich Wilhelm Kurze (1891–1945), obrał zupełnie inną karierę – oficera marynarki specjalizującego się w wyprawach polarnych i kartografii. Pod koniec drugiej wojny światowej awansowany do stopnia wiceadmirała, dostał się do niewoli rosyjskiej, w której zmarł w grudniu 1945 roku. Matka Dietricha wywodziła się z zasiedziałej od dawna w Berlinie rodziny prowadzącej firmę instrumentów medycznych.

Dietrich był czwartym z sześciorga rodzeństwa. W 1931 roku rodzina przeniosła się do Wilhemshaven, gdzie Dietrich rozpoczął naukę szkolną, a pod koniec lat trzydziestych powrócił do Berlina, w którym kontynuował naukę w gimnazjum im. Schillera na willowym przedmieściu Lichterfelde-Ost. Jesienią 1943 roku cała klasa została ze względów bezpieczeństwa ewakuowana do Kraju Warty (Warthegau), lecz już na początku roku 1944 nastąpił powrót do Berlina połączony z obowiązkiem służby pomocniczej w okolicach Berlina i Bitterfeldu. Krótco przed zakończeniem wojny

¹ W niniejszym eseju korzystam przede wszystkim z obszernego artykułu wspomnieniowego ucznia Kurzego, Knuta Schulza, Dietrich Kurze (1928–2016), JGMOD 62, 2016, s. 227–238 (na s. 237–238 wykaz prac Kurzego za lata 2003–2016).

² Friedrich Kurze był także autorem obszernej *Deutsche Geschichte* (F. Kurze, Deutsche Geschichte, t. 1-2, Leipzig 1894-1907).

³ Dwie książkowe edycje źródłowe D. Kurzego zostaną wymienione w odpowiednich miejscach niniejszego artykułu, poza tym pewną liczbę źródeł opublikował on w formie aneksów do poszczególnych rozpraw.

Dietrich trafił jeszcze – jako kandydat do służby oficerskiej – do Kriegsmarine, rychło jednak dostał się w Kilonii do angielskiej niewoli. Wprawdzie został z niej wkrótce zwolniony, ale wobec zakazu powrotu do zniszczonego i wygłodzonego Berlina udał się do ciotki (siostry matki) w Wiesbaden. Pod koniec listopada 1946 roku uzyskał w tamtejszym gimnazjum świadectwo dojrzałości. Podjęcie studiów w Berlinie, na jedynym wówczas berlińskim uniwersytecie przy Unter den Linden, okazało się jednak na razie niemożliwe ze względu na obowiązujące zarządzenie stosownego urzędu w Radzieckiej Strefie Okupacyjnej o niedopuszczeniu do studiów dzieci i krewnych osób uwięzionych po kapitulacji III Rzeszy. Nie pomogło nawet przypomnienie naukowych zasług dziadka Friedricha.

Dopiero w semestrze zimowym 1948/1949 udało się Kurzemu, który tymczasem zdobył wykształcenie bibliotekarskie, rozpocząć studia na uniwersytecie kilońskim. Studiował historię, filozofię i teologię. Spośród tamtejszych nauczycieli najważniejszym dla młodego studenta okazał się wybitny mediewista Karl Jordan. Latem 1951 roku Kurze przeniósł się na dwa semestry do Tybingi, a latem 1952 roku przez jeden semestr przebywał we Fryburgu Bryzgowijskim, gdzie uczęszczał m.in. na wykłady Gerda Tellenbacha i Martina Heideggera. W latach studiów wiele podróżował, mimo nad wyraz skromnych możliwości finansowych, po różnych krajach Europy. Gdy powrócił, by ukończyć studia, do Berlina, istniał tam już drugi, „Wolny” uniwersytet, na którym związał się przede wszystkim z Wilhelmem Bergesem⁴. Na jego seminarium zajął się średniowiecznym profetyzmem, którą to problematyką – jako jedną z kilku – zajmował się do końca życia. W 1955 roku uzyskał doktorat na podstawie dysertacji *Johannes Lichtenberger († 1503). Eine Studie zur Geschichte der Prophetie und Astrologie*, opublikowanej kilka lat później (Lübeck–Hamburg 1960 [Historische Studien 379]). Był to autor tak mało ważny i zupełnie nieoryginalny, że zabrakło dlań nawet miejsca w *Lexikon des Mittelalters*, ale jego najważniejsze dzieło, *Prognosticatio* (1488), miało niebywałe powodzenie, było wielokrotnie przekładane na języki europejskie przede wszystkim na przełomie XV i XVI wieku, ale – jak wykazał Kurze – także w czasach późniejszych (aż do XX wieku włącznie!).

Do tej lub zbliżonej problematyki nawiązywał Kurze już wcześniej i wracał do niej niejednokrotnie w następnych latach⁵. Wymieńmy: *Johannes Lichtenberger*.

⁴ Wilhelmowi Bergesowi (1909–1978) poświęcił Kurze obszerne wspomnienie pośmiertne (JGMOD, 28, 1979, s. 530–553).

⁵ Opisy bibliograficzne poszczególnych prac Kurzego podaję w uproszczonej postaci. Pełne opisy znajdują się w zestawieniu bibliograficznym zamieszczonym w zbiorze jego prac: *Berlin-Brandenburgische Kirchengeschichte im Mittelalter. Neun ausgewählte Beiträge*, red. M. L. Heckmann, Suzanne Jenks, Stuart Jenks, Berlin 2002 [2003] [Bibliothek der Brandenburgischen und Preußischen Geschichte 9], s. 385–390 (Susanne Jenks), i jego kontynuacji Knuta Schulza (K. Schulze, Dietrich Kurze (jak w przyp. 1), s. 237 n.). Oba zestawienia mają charakter selektywny, pomijają bowiem liczne recenzje i zapewne pomniejsze drukowane wypowiedzi Kurzego.

Wymieniam przedruki znacznej części prac Kurzego, jakie ukazały się w dwóch zbiorach jego prac: *Klerus, Ketzer, Kriege und Prophetien. Gesammelte Aufsätze*, red. J. Sarnowsky, M. L. Heckmann, S. Jenks przy współpracy M. Glauerta, Warendorf 1996, i wspomniana wyżej *Berlin-Brandenburgische Kirchengeschichte im Mittelalter*. W większości zawierają one uzupełnienia w stosunku do wersji pierwotnej poszczególnych artykułów.

Leben und Werk eines spätmittelalterlichen Propheten und Astrologen (AfK 38, 1956, s. 328–343), *Prophecy and History. Lichtenberger's forecasts of events to come (from the fifteenth to the twentieth century). Their reception and diffusion* (Journal of the Warburg and Courtauld Institutes 21, 1958, s. 63–85), *Nationale Regungen in der spätmittelalterlichen Prophetie* (HZ 202, 1966, s. 1–23; przedruk: D. Kurze, Klerus, s. 450–474)], *Astrologie und Prophetie im spätmittelalterlichen Geschichtsdenken* (w: *Historische Studien zu Politik, Verfassung und Gesellschaft. Festschrift für Richard Dietrich zum 65. Geburtstag*, red. A. Mächler, Bern–Frankfurt–München 1976, s. 164–186), *Popular Astrology and Prophecy in the fifteenth and sixteenth centuries: Johannes Lichtenberger* (w: *Astrologi hallucinati. Stars and the end of the World in Luther's time*, red. P. Zambelli, Berlin–New York 1986, s. 177–193; przedruk: D. Kurze, Klerus, s. 475–495).

Stopniowo jednak główne pole zainteresowań badawczych Kurzego zmieniało się, czego rezultatem stała się prawdopodobnie najważniejsza jego publikacja, zarazem praca habilitacyjna z 1963 roku pt. *Pfarrerwahlen im Mittelalter. Ein Beitrag zur Geschichte der Gemeinde und des Niederkirchenwesens*, opublikowana w 1966 roku w wydawnictwie Böhlau jako 6 tom serii „Forschungen zur kirchlichen Rechtsgeschichte und zum Kirchenrecht”. Różne względy, także – choć nie wyłącznie – heurystycznej natury (kwestia źródeł), sprawiły, że bardzo rozbudowane badania nad dziejami chrześcijaństwa i Kościoła w Europie skupiały się przede wszystkim na sferze episkopatu (ze Stolicą Apostolską na czele), na monastycyzmie i klasztorach, sprawach liturgii oraz dorobku kulturotwórczym Kościoła, natomiast sprawy niższych, podstawowych struktur kościelnych, zwłaszcza parafii, i kleru nieepiskopalnego pozostawały w głębokim cieniu, choć nie ulega wątpliwości, że tam właśnie, a nie w stolicach biskupich i klasztorach, biegł główny nurt życia przeciętnego chrześcijanina. Poczynając od przełomu XI i XII wieku, w rosnących w znaczenie społecznościach chrześcijan świeckich coraz powszechniejszym zjawiskiem stawał się wybór przez nich plebanów. Zjawisko to właśnie zbadał w szerokim chronologicznym i przestrzennym (obejmującym poza Niemcami także północną Italię oraz znaczne połacie Europy Środkowo-Wschodniej) kontekście Dietrich Kurze w swej podstawowej do tej chwili monografii z 1963 (1966) roku⁶. Także do tej problematyki powracał w czasach późniejszych Kurze, rozszerzając lub pogłębiając ją w pewnych aspektach m.in. w następujących pracach: *Der niedere Klerus in der sozialen Welt des späteren Mittelalters* (w: *Beiträge zur Wirtschafts- und Sozialgeschichte des Mittelalters. Festschrift für Herbert Helbig zum 65. Geburtstag*, red. K. Schulz, Köln–Wien 1976, s. 273–305; przedruk: D. Kurze, Klerus, s. 1–36), *Ländliche Gemeinde und Kirche in Deutschland während des 11. und 12. Jahrhunderts* (w: *Le istituzioni ecclesiastiche della „societas christiana” dei secoli XI–XII*, t. 2, Milano 1977,

⁶ Także po ukazaniu się pracy Kurzego problematyka ta niezbyt często pojawiała się w mediewistyce, czego dowodem może być i to, że dopiero w 2009 roku poświęcono jej osobną konferencję renomowanego Konstanzer Arbeitskreis für mittelalterliche Geschichte na wyspie Reichenau, której materiały ukazały się cztery lata później: *Die Pfarrei im späten Mittelalter*, red. E. Bünz, G. Fouquet, Ostfildern 2013 [VuF 77].

s. 230–260; przedruk: D. Kurze, *Klerus*, s. 47–83), *Die kirchliche Gemeinde. Kontinuität und Wandel. Am Beispiel der Pfarrerwahlen* (w: *Mittelalterliche Komponenten des europäischen Bewußtseins*, red. J. Szövérfy, Berlin 1983, s. 20–33; przedruk: D. Kurze, *Klerus*, s. 37–46), *Hoch- und spätmittelalterliche Wahlen im Niederkirchenbereich als Ausdruck von Rechten, Rechtsansprüchen und als Wege zur Konfliktlösung* (w: *Wahlen und Wählen im Mittelalter*, red. R. Schneider, Sigmaringen 1990, s. 197–225; przedruk: D. Kurze, *Klerus*, s. 84–123), *Zum Hofklerus im ausgehenden Mittelalter und am Beginn des Frühen Neuzeit* (w: *Hofgesellschaft und Höflinge an europäischen Fürstenhöfen in der Frühen Neuzeit (15.–18. Jh.)*, red. K. Malettke, Münster i in. 2001, s. 17–36).

Nie znaczy to, że Dietrich Kurze w swoich badaniach pomijał inne sfery i zagadnienia średniowiecznych dziejów Kościoła, przede wszystkim niemieckiego. Wszystkich jego prac z tego zakresu nie sposób wymienić, skoncentruję się zatem na tych, które dotyczą szczególnie interesujących – także z punktu widzenia nauki polskiej – wschodnich połaci średniowiecznych Niemiec, zwłaszcza Marchii Brandenburskiej. Nie ma wśród nich co prawda osobnych monografii (tych Kurze napisał właściwie zresztą tylko dwie – była o nich mowa już wyżej), ale niektóre z artykułów i rozpraw są nader obszerne. Na czoło wysuwa się praca *Das Mittelalter. Anfänge und Ausbau der christlichen Kirche in der Mark Brandenburg (bis 1535)* (w: *Tausend Jahre Kirche in Berlin-Brandenburg*, Berlin 1999, s. 15–146; przedruk w: D. Kurze, *Berlin-Brandenburgische Kirchengeschichte*, s. 1–110), ale problematyka ta wystąpiła w pracach Kurzego już znacznie wcześniej i była obecna także po 1999 roku. Wymienić należałoby: *Slawisches Heidentum und christliche Kirche zwischen Elbe und Oder vom 10. bis zum 12. Jahrhundert* (w: *Slawen und Deutsche zwischen Elbe und Oder. Vor 1000 Jahren: Der Slawenaufstand von 983*, red. F. Escher, Berlin 1983, s. 4–68), *Die Berliner Kirche im Mittelalter* (w: *Bürger, Bauer, Edelmann. Berlin im Mittelalter*, red. G. Saherwala, A. Theissen, Berlin 1987, s. 130–162; przedruk w: D. Kurze, *Berlin-Brandenburgische Kirchengeschichte*, s. 165–206), *Christianisierung und Kirchenorganisation zwischen Elbe und Oder* (Wichmann-Jahrbuch. Jahrbuch des Diözesangeschichtsvereins Berlin 30/31 [NF 1], 1990/1991, s. 11–30; przedruk w: D. Kurze, *Berlin-Brandenburgische Kirchengeschichte*, s. 111–139), *Otto I. und die Gründung des Bistums Brandenburg 948, 949 oder 965* (Jahrbuch für Brandenburgische Landesgeschichte 30, 1999, s. 12–30; przedruk w: D. Kurze, *Berlin-Brandenburgische Kirchengeschichte*, s. 141–163), *Kirche, Recht und Gerichtsbarkeit in der mittelalterlichen Mark Brandenburg* (w: *Justiz in Stadt und Land Brandenburg im Wandel der Jahrhunderte*, red. K. C. Cleveé, Brandenburg 1998, s. 21–41), *Der Propstsmord zu Berlin 1324* (Jahrbuch für Berlin-Brandenburgische Kirchengeschichte 60, 1995, s. 92–136; przedruk w: D. Kurze, *Berlin-Brandenburgische Kirchengeschichte*, s. 207–249), *Die Exemption des neumärkischen Kollegiatstifts Soldin [Myślibórz] vom Jahre 1459 (Reg. Vat. 499, 105r–106v)* (w: *Brandenburgische Landesgeschichte und Archivwissenschaft. Festschrift für Lieselott Enders zum 70. Geburtstag*, Weimar 1997, s. 291–310; przedruk w: D. Kurze, *Berlin-Brandenburgische Kirchengeschichte*, s. 291–310), *Die Transmutation der Prämonstratenser Domstifte Brandenburg und Havelberg* (w: *Vita religiosa im Mittelalter. Festschrift für Kaspar Elm zum 70. Ge-*

burtstag, red. F. J. Felten i in., Berlin 1999, s. 679–706; przedruk w: D. Kurze, *Berlin-Brandenburgische Kirchengeschichte*, s. 311–336), *Bischof, Domstift und weltliche Landesherrschaft. Eine landes- und kirchengeschichtliche Einleitung* (w: *Liturgische Gewänder und andere Paramente im Dom zu Brandenburg*, red. H. Reihlen, Regensburg 2005, s. 17–33), *Die weltliche Macht der Brandenburger Bischöfe. Ihr Verhältnis zum Reich und zur Landesherrschaft der Brandenburger Markgrafen* (w: *Wege in die Himmelstadt. Bischof – Glaube – Herrschaft 800–1550*, red. C. Bergstedt, H. D. Heimann, Berlin 2005, s. 145–160), *Aus Hamburg und vom Südsaum des pommerischen Meeres nach Wilsnack* (w: *Die Wilsnackfahrt. Ein Wallfahrts- und Kommunikationszentrum Nord- und Mitteleuropas im Spätmittelalters*, red. F. Escher, H. Kühne, Frankfurt a. M. i in. 2006), *Der Berliner Prozess und die Vertreibung der Juden aus der Mark Brandenburg im Jahr 1510* (Der Bär von Berlin. Jahrbuch des Vereins für die Geschichte Berlins 59, 2010, s. 25–53), *Das Bistum Lebus zwischen Magdeburg und Gnesen* (Jahrbuch für Berlin-Brandenburgische Kirchengeschichte 68, 2011, s. 17–49), *Bischof Wilmar und die Gründung des Domkapitels 1161* (w: *850 Jahre Domkapitel Brandenburg*, Regensburg 2011, s. 29–39). Do redagowanej przez Erwina Gatza i jego współpracowników pracy zbiorowej *Die Bistümer des Heiligen Römischen Reiches von ihren Anfängen bis zur Säkularisation* (Freiburg i. Br. 2003) opracował zwięzłe zarysy dziejów trzech biskupstw brandenburskich: Brandenbura (s. 102–112), Hawelbergu (s. 249–257) i Lubusza/Lebus (s. 347–356)⁷.

Z problematyką kościelną się łączy, ale do niej nie ogranicza artykuł *Schulen in der mittelalterlichen Stadt Brandenburg* (w: *Beiträge zur Entstehung und Entwicklung der Stadt Brandenburg im Mittelalter*, red. W. Schich, Berlin–New York 1993, s. 227–277; przedruk w: D. Kurze, *Berlin-Brandenburgische Kirchengeschichte*, s. 251–290). Do tej grupy zaliczyć należy wreszcie artykuł *Ludwig von Neindorf, Bischof von Brandenburg 1327–1347* (Jahrbuch für Berlin-Brandenburgische Kirchengeschichte 58, 1991, s. 39–86; przedruk w: D. Kurze, *Berlin-Brandenburgische Kirchengeschichte*, s. 337–380). Daleko od Marchii Brandenburskiej odszedł Kurze w rozprawie *Zur historischen Einordnung des Andreanums* (Siebenbürgisches Archiv 8, 1971, s. 133–161; przedruk w: D. Kurze, *Klerus*, s. 124–152).

Już w 1965 roku ukazał się pierwszy artykuł zapowiadający kolejny nurt w twórczości Dietricha Kurzego: dzieje herezji średniowiecznych i reakcji Kościoła na nie. Do tego nurtu należą: *Die festländischen Lollarden. Zur Geschichte der religiösen Bewegungen im ausgehenden Mittelalter* (AfK 47, 1965, s. 48–76; przedruk w: D. Kurze, *Klerus*, s. 243–277), *Zur Ketzergeschichte der Mark Brandenburg und Pommerns vornehmlich im 14. Jahrhundert. Luziferianer, Putzkeller und Waldenser* (JGMOD 16/17, 1968, s. 50–94), *Märkische Waldenser und Böhmisches Brüder. Zur brandenburgischen Ketzergeschichte und ihrer Nachwirkung im 15. und 16. Jahrhundert* (w: *Festschrift für Walter Schlesinger*, t. 2, red. H. Beumann, Köln–Wien

⁷ Kurze był też autorem wielu artykułów-haseł dotyczących kościelnych dziejów Brandenburgii w takich publikacjach zbiorowych, jak *Geschichte in Gestalten*, *Theologische Realenzyklopädie*, *Lexikon des Mittelalters*, *Die deutsche Literatur des Mittelalters. Verfasserlexikon*, *Brandenburgisches Biographisches Lexikon*, *Atlas zur Kirche in Geschichte und Gegenwart*.

1974, s. 456–502), *Häresie und Minderheit im Mittelalter* (HZ 229, 1979, s. 529–573; przedruk w: D. Kurze, *Klerus*, s. 196–242), *Anfänge der Inquisition in Deutschland* (w: *Die Anfänge der Inquisition im Mittelalter. Mit einem Ausblick auf das 20. Jahrhundert und einem Beitrag über religiöse Intoleranz im nichtchristlichen Bereich*, Köln–Weimar–Wien 1993, s. 131–193; przedruk w: D. Kurze, *Klerus*, s. 278–343), *“Ketzer–Angermünde”. Zur Bezeichnung der Stadt und zum Inquisitionsprozeß des Jahres 1336* (Jahrbuch für Brandenburgische Landesgeschichte 51, 2000, s. 30–51), *Ketzer und Ketzerverfolgung in der mittelalterlichen Uckermark* (Mitteilungen des Uckermärkischen Geschichtsvereins zu Prenzlau 10, 2001, s. 41–64), *Straßburger Quellen zum Streit um den Nachlaß Friedrich Reisers (1458–1461) und zur Buße der Else Dachs (1458)* (w: *Friedrich Reiser und die “waldensisch-hussitische internationale”*, red. A. de Lange, K. Utz Tresp, Heidelberg etc. 2006, s. 109–130), *Waldenser in der Mark Brandenburg und in Pommern im 15. Jahrhundert* (tamże, s. 219–240). Już w roku 1975 ukazała się opracowana przez Dietricha Kurzego i poprzedzona jego wstępem edycja źródłowa *Quellen zur Ketzergeschichte Brandenburgs und Pommerns* (Berlin–New York 1975 [Veröffentlichungen der Historischen Kommission zu Berlin 45 = Quellenwerke 6]).

Dwie rozprawy poświęcił Kurze kwestiom wojny i pokoju w średniowieczu: *Zeitgenossen über Krieg und Frieden anlässlich der Pax Paolina (röm. Frieden) von 1468* (w: *Krieg und Frieden im Horizont der Renaissancehumanismus*, red. F. J. Worstbrock, Weinheim 1986, s. 69–103; przedruk w: D. Kurze, *Klerus*, s. 393–433), *Krieg und Frieden im mittelalterlichen Denken* (w: *Zwischenstaatliche Friedenswahrung in Mittelalter und Früher Neuzeit*, red. H. Duchhardt, Köln–Wien 1991, s. 1–44; przedruk w: D. Kurze, *Klerus*, s. 344–392). Spoza przedstawionych wyżej głównych nurtów jego zainteresowań badawczych warto jeszcze wymienić następujące prace: *Die Bedeutung der Arbeit im zisterziensischen Denken* (w: *Die Zisterzienser. Ordensleben zwischen Ideal und Wirklichkeit*, red. K. Elm, Bonn 1980, s. 179–202; przedruk w: D. Kurze, *Klerus*, s. 153–195), *Die Christenheit oder Europa. Europakonzepte im späten Mittelalter* (Beiträge zur Weiterbildung 1, HU zu Berlin 1994, s. 26–39), *Lob und Tadel der artes mechanicae unter besonderer Berücksichtigung des Speculum vite humane des Rodrigo Sánchez de Arévalo (1467) – mit drei Anhängen* (w: *Handwerk in Europa. Vom Spätmittelalter bis zur Frühen Neuzeit*, red. K. Schulz, München 1999, s. 109–153), *Die artes mechanicae im Dekalogtraktat des Brandenburger Bischofs Stephan Bodeker* (w: *“Ein gefüllter Willkomm”. Festschrift für Knut Schulz zum 65. Geburtstag*, red. F. Felten, Aachen 2002, s. 303–321), *Neujahrslied und Neujahrspredigt im 15. Jahrhundert* (w: *Von Nowgorod bis London. Studien zu Handel, Wirtschaft und Gesellschaft im mittelalterlichen Europa. Festschrift für Stuart Jenks zum 60. Geburtstag*, red. M. L. Heckmann, Göttingen 2008, s. 13–30). Wymieńmy wreszcie drugą edycję źródłową D. Kurzego, dotyczącą zupełnie nowej w jego twórczości problematyki: *Büchelin wye der Mensch bewar das Leben sein. Eine mittelalterliche Gesundheitslehre in lateinisch-deutschen Versen*. Mit einer Einführung und Transkription (Hürtgenwald 1980).

Cała ta ożywiona i wielostronna aktywność publikacyjna Kurzego szła w parze z zaangażowaniem dydaktycznym i organizacyjno-naukowym. Wracamy zatem do

biografii uczonego, poczynając od 1957 roku nierozzerwalnie związanej z Instytutem Historycznym (Friedrich-Meinecke-Institut) Wolnego Uniwersytetu Berlińskiego. Przez dłuższy czas (1957–1964) pracował tam jako asystent, następnie (1964–1968) jako docent prywatny lub profesor „pozaplanowy”. Po niedługim (1973–1975) pobycie jako zwyczajny profesor historii średniowiecznej i nowożytnej w Tybindze objął ordynariat historii średniowiecznej w Instytucie Fryderyka Meineckiego na Wolnym Uniwersytecie w Berlinie, na którym to stanowisku pozostał aż do przejścia w stan spoczynku w 1996 roku. Sprawował różne funkcje (kilkakrotnie był dziekanem) na uczelni i w rozmaitych gremiach poza nią, nie dochodząc jednak, jak się wydaje, do jakichś szczególnie prestiżowych stanowisk. Wcześniej (poczynając od semestru zimowego 1958/1959) został członkiem Historische Kommission zu Berlin; ważną rolę odgrywał w Verein für Berlin-Brandenburgische Kirchengeschichte.

Nieznane mi są jakiegokolwiek wynurzenia Dietricha Kurzego o charakterze osobistym. Niewiele także udało mi się znaleźć informacji o nim w opracowaniach innych, częściowo z wyjątkiem wymienionego w przypisie 1 artykułu wspomnieniowego pióra ucznia Kurzego, Knuta Schulza. Był nieprzeciętnie pracowity i obowiązkowy, zasadniczy w sprawach tego wymagających, ale równocześnie otwarty na przyjaciół, kolegów i uczniów, którym nigdy nie odmawiał pomocy. Z czasów młodości pozostało mu zamiłowanie do podróży, choć, jak się wydaje, nieczęsto bywał w celach naukowych za granicą. Potrafił w swoim instytucie skupiać grono starszych i młodszych w celach sportowych i towarzysko-naukowych (przez kilka dziesięcioleci odbywały się regularnie zainicjowane przez Kurzego tzw. wieczory mediewistyczne). Jeżeli zaś chodzi o dydaktykę, to był u kolebki powołanego na początku lat pięćdziesiątych systemu tutorskiego oraz wdrażanego na Wolnym Uniwersytecie tzw. Studium exemplare⁸. Uważa się, że dzięki właściwym mu cechom charakteru i taktu burzliwe lata rebelii studenckich przełomu lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych dotknęły w mniejszym stopniu Instytut Fryderyka Meineckiego niż niektóre inne instytuty Wolnego Uniwersytetu.

Na 65. rocznicę urodzin grono przyjaciół i uczniów ofiarowało mu książkę pamiątkową: *Vera lex historiae. Studien zu mittelalterlichen Quellen. Festschrift für Dietrich Kurze zu seinem 65. Geburtstag am 1. Januar 1993*, red. S. Jenks, J. Sarnowsky, M. L. Laudage (Köln–Wien–Weimar 1993, ss. XVII+499). Z okazji uzyskania wieku emerytalnego ukazał się pierwszy z dwóch wyborów prac Kurzego: *Klerus, Ketzer, Kriege und Prophetien. Gesammelte Aufsätze*, red. J. Sarnowsky, M. L. Heckmann, Stuart Jenks przy współpracy M. Glauerta (Warendorf 1996, ss. XII+510), a sześć lat później kolejny: *Berlin-Brandenburgische Kirchengeschichte im Mittelalter. Neun ausgewählte Beiträge*, red. M. L. Heckmann, Suzanne Jenks, Stuart Jenks (Berlin 2002 [2003] [Bibliothek der Brandenburgischen und Preußischen Geschichte 9], ss. VIII+411). Dwie ostatnie z wymienionych publikacji znakomicie uzupełniają się wzajemnie, dając pojęcie o wszystkich istotnych kierunkach badań Kurzego i uła-

⁸ D. Kurze, Studium exemplare. Bericht über ein Experiment am Friedrich-Meinecke-Institut der Freien Universität Berlin zum Reform des Geschichtsstudiums, w: *Das Lehren der Geschichte. Methoden des Geschichtsunterrichts in Schule und Universität*, red. R. Mielitz, Göttingen 1969, s. 170–194.

twiając dostęp do ważniejszych prac, tym bardziej, że pierwodruki ukazywały się nie-raz w niełatwo dostępnych miejscach. Autor większość artykułów uzupełnił, m.in. wskazując na późniejszy bieg badań. Wszystkie trzy wymienione książki zawierają aktualne w danym momencie zestawienia publikacji Kurzego (jak już wspomniałem, bez recenzji i przygodnych wystąpień), artykuł Knuta Schulza (wymieniony w przypisie 1) zawiera uzupełnienie bibliografii za lata 2003–2016.

Uczniów Dietrich Kurze miał sporo. Wymienię spośród nich tylko dwóch, którzy kontynuują badania mistrza dotyczące wschodniego aspektu dziejów średniowiecznych Niemiec, interesującego szczególnie także naukę polską: Christiana Gahlbecka (cysterki w Nowej Marchii) i Mario Glauerta (kapituła katedralna Pomezanii). W 1960 roku Kurze zawarł związek małżeński, z którego doczekał się trojga dzieci i kilkoro wnuków. Zmarł w 89. roku życia, 15 czerwca 2016 roku w Berlinie. Niech mi będzie wolno przytoczyć za Knutem Schulzem pewne wynurzenie Kurzego wypowiedziane 1 lutego 1996 roku na uroczystości z okazji przejścia na emeryturę. Nawiązując do kultowego Harlunger Bergu pod Brandenburgiem,

wählte er den Vergleich mit der slawischen Gottheit Triglav und bezeichnete sich selbst als „dreiköpfiges Monster“. Denn er habe gleichermaßen Forschung, Lehre und Hochschulpolitik betrieben, und zwar – wie er hinzufügte – nicht nur aus Pflicht, sondern auch aus Neigung, also unter Missachtung der Gefahren von Trifunktionalität, die zwar drei Köpfe wachsen lasse, aber keinen so groß, wie ein einzelner werden kann⁹.

Jerzy Strzelczyk

⁹ K. Schulze, Dietrich Kurze (jak w przyp. 1), s. 236.